

ION BARNEA
(1913-2004)

La 31 ianuarie 2004, la respectabila vârstă de aproape 91 de ani, ne-a părăsit, trecând în eternitate, profesorul ION BARNEA.

A scrie câteva rânduri despre profesorul, omul de cultură, istoricul și arheologul Ion Barnea, cel a cărui activitate științifică a fost închinată mai ales ținutului dintre Dunăre și Mare este, dincolo de respectul cuvenit unei autentice personalități științifice, o îndatorire morală.

S-a născut la 13 august 1913 în satul Stănești-Lunca din comuna Lungești (jud. Vâlcea). Părinții, Matei și Aristița Barnea (tatăl - creator și culegător de folclor local), au insuflat celor patru copii, (dintre care Ion era cel mai mare), dragostea pentru valorile creștine, respectul față de cultura și pământul românesc, modestia și corectitudinea care-l vor călăuzi pe Profesor întreaga viață.

După ce, între anii 1920-1925, a parcurs cursurile Școlii primare din comuna Lungești, în perioada 1925-1933 a urmat Seminarul Teologic din Râmnicu Vâlcea, pe care l-a absolvit ca premiant. Între anii 1933-1937 a urmat cursurile Facultății de Teologie a Universității București, unde a obținut la examenul de licență distincția magna cum laude.

În perioada 1937-1940 a efectuat studii de specializare în Grecia, la Universitatea din Atena, unde sub conducerea eruditului profesor și arheolog Gheorghe A. Sotiriu și-a pregătit teza de doctorat Τὸ παλαιοχριστιανικὸν θυσιαστήριον (Altarul paleocreștin), care a rămas până astăzi la fel de utilă ca și în anul publicării (1940), obținând titlul de doctor în arheologie paleocreștină și bizantină. Pregătirea în acest domeniu, de o deosebită importanță pentru cunoașterea istoriei noastre din secolele III-XIV, și-a desăvârșit-o în anii 1941-1942 ca bursier la Școala română de la Roma și în anii 1943-1944 la Universitatea din Berlin.

Începând cu anul 1941 Ion Barnea a fost mai întâi bibliotecar la Biblioteca Academiei Române, cercetător la Comisia Monumentelor Istorice, asistent, șef de lucrări și apoi șef de sector la Muzeul Național de Antichități – transformat în 1956 în Institutul de Arheologie al Academiei. De asemenea, a fost conferențiar la

Facultatea de Istorie (1949-1951) și la Facultatea de Teologie (1956-1959), având, astfel, posibilitatea de a-și demonstra și calitățile pedagogice, puse în slujba pregătirii științifice a studenților săi. Parcurgând pas cu pas, toate etapele de formare și desăvârșire științifică, profesorul Ion Barnea a putut aborda în cercetările întreprinse aspecte variate ale istoriei, îndeosebi ale mileniului I p. Chr. și ale începutului mileniului următor, care până la el erau prea puțin cunoscute. În anul 1967 a devenit doctor în științe istorice.

Începând din 1946 a participat la cercetările arheologice de la Dinogetia (Garvăn, jud. Tulcea), unde a întreprins săpături neîntrerupte până la retragerea sa de aici, în 1975. Acestea au reprezentat o completare substanțială a activității sale științifice, căreia i-a rămas fidel tot restul vieții. Tot în anul 1946 a participat la săpăturile de la Sucidava (Celei, jud. Olt) și în 1947 la cele de la Tropaeum Traiani (Adamclisi, jud. Constanța), pentru a reveni aici peste ani, în 1968 – până în anul 1976. A desfășurat de-a lungul timpului o activitate de teren la fel de fructuoasă la Zimnicea (jud. Teleorman) în 1949, Noviodunum (Isaccea, jud. Tulcea) între 1953-1975, Niculițel (jud. Tulcea) în 1953-1954, Cotmeana (jud. Argeș) în 1956, Lungești (comuna sa natală – județul Vâlcea) în 1956, Basarabi (jud. Constanța) între 1957-1962, Câmpulung (jud. Argeș) în 1958, Stănești (jud. Vâlcea) în 1960, Enisala (jud. Tulcea) în 1963-1964. În toate obiectivele a cercetat cu pasiune aspecte inedite ale istoriei noastre, cel mai adesea în cadrul unor colective mai largi, ceea ce crea posibilitatea unui util schimb de opinii asupra situațiilor complexe constatate în timpul săpăturilor.

Merită menționat și faptul că după retragerea din activitatea directă de șantier, la două dintre obiectivele cele mai apropiate inimii sale – Adamclisi și Dinogetia – i-a cedat întreaga responsabilitate, de o imensă importanță, fiului său, prof. univ. dr. Alexandru Barnea, care duce mai departe, cu destoinicie, pasiune și profesionalism, ștafeta părintelui și profesorului său.

Aria preocupărilor științifice ale lui Ion Barnea a fost foarte largă. Cu acribie și competență s-a aplecat, atunci când a fost cazul, asupra unor descoperiri preromane (făcute, de exemplu, cu ocazia cercetărilor de teren întreprinse pe brațul Borcea al Dunării), sau a celor romane timpurii. Dar cea mai constată preocupare a sa a reprezentat-o studiul monumentelor paleocreștine, a căror cercetare a întreprins-o cu un profesionalism desăvârșit. Fără îndoială, Ion Barnea s-a dovedit a fi unul dintre cei mai mari specialiști care au evidențiat rolul creștinismului timpuriu în evoluția noastră, inclusiv în procesul romanizării autohtonilor, al continuității daco-romane și românești.

Partea cea mai bogată a activității sale științifice a fost consacrată istoriei politice, social-economice, culturale, militare și religioase a regiunii Dunării de Jos, în mod direct a Dobrogei. Este dincolo de orice îndoială că atât specialiștii de mare acuratețe și rafinament, cât și simplii iubitori ai istoriei, care vor dori să afle mai multe lucruri despre perioada secolelor IV-XII, despre istoria romano-bizantină și medievală timpurie a Dobrogei, nu o vor putea face fără a utiliza opera cărturarului și istoricului Ion Barnea. Procesul consolidării romanității dunărene, al pătrunderii și înfloririi creștinismului timpuriu, al continuității populației romanizate între Dunăre și Marea Neagră au fost temele constante în lucrările lui Ion Barnea, fie că e vorba de monografii, studii, note sau rapoarte

asupra săpăturilor arheologice.

Recunoașterea sa internațională, anterioară cu mult onorurilor interne care i s-ar fi cuvenit de multă vreme, s-a concretizat în numeroasele cursuri sau conferințe ținute în străinătate, printre care pot fi amintite cele de la Ravenna (1971), Roma și Lecce (1973), Atena și Thessalonica (1974), Macerata și Roma – Institutul de Arheologie Creștină și Academia dei Lincei (1980), pentru a culmina cu cursurile ținute între februarie-mai 1981 la Sorbona și cu conferințele de la Viena din 1984.

Studiul paleocreștinismului, axat pe realitățile de la Dunărea de Jos, dar extins la aria întregii Români, a rămas preocuparea sa de bază. Stau mărturie teza sa de doctorat, apoi, *Cultura bizantină din România*, București, 1971 (în colaborare), *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Roma, 1977, *Artă creștină în România*, vol. I (secolele III-VI), București, 1979, vol. II (secolele VII-XIII), București, 1981 (și în versiune engleză), monografia Constantin cel Mare, București, 1982 (în colaborare cu Octavian Iliescu), precum și zecile de studii consacrate acestei teme. Stăpânind cu autoritate toate sursele de documentare specifice domeniului (arheologia, epigrafia, izvoarele literare – îndeosebi cele hagiografice, sigilografia, arhitectura și arta paleocreștină etc.), Ion Barnea s-a impus ca unul dintre cei mai mari specialiști din lume ai perioadei căreia i s-a consacrat.

În mod firesc, amplele cercetări întreprinse în Dobrogea au făcut ca acestei regiuni să-i consacre cele mai importante lucrări științifice. *Dinogetia* a beneficiat mai întâi de o succintă, dar exactă prezentare unitară a evoluției sale istorice (1961), apoi de o amplă monografie, *Dinogetia I. Așezarea feudală timpurie de la Bisericuța – Garvăn*, București, 1967 (în colaborare). Pentru cetatea de la Adamclisi a fost realizată, de asemenea, o monografie arheologică importantă – *Tropaeum Traiani I: Cetatea*, București, 1979 (în colaborare), încununată cu premiul „Vasile Pârvan” al Academiei Române, în care s-au evidențiat și calitățile de coordonator ale lui Ion Barnea. Totodată, a încurajat eforturile mai tânărului său coleg, Mihai Sâmpetru, plecat prea devreme dintre noi, care a publicat volumul *Tropaeum Traiani II. Monumentele romane*, București, 1984, ca și ale altor colaboratori, formați sub directa sa îndrumare și care-i continuă cu rezultate nu mai puțin remarcabile, opera (inclusiv la cetatea *Tropaeum Traiani*).

În numeroase contribuții științifice a analizat relațiile dintre autohtoni și populațiile alogene, realitățile complexe din Scythia Minor, care va deveni în perioada medievală timpurie provincia Paradunavon, influența civilizației bizantine asupra celei medievale românești, cronologia unor atacuri barbare în această regiune și consecințele lor. Ion Barnea a acordat o mare atenție monumentelor rupestre de la Basarabi (la a căror cercetare a participat direct), *martyrion*-ului de la Niculițel, ca și altor monumente (îndeosebi medievale) descoperite tot aici, edificiului roman cu mozaic de la Tomis, unor inscripții, manuscrise și elemente de artă bizantină, relațiilor dintre Dobrogea și Chersones, Kiev, Constantinopol, ca și cu regiunile orientale ale Imperiului.

Pentru arheologi, obișnuiți mai ales cu contribuțiile de excepție ale lui Ion Barnea pentru perioada romano-bizantină și medievală timpurie, reprezintă, poate, aspecte mai neobișnuite ale activității științifice, contribuțiile sale la cercetarea unor documente, manuscrise, cărți cu miniaturi, lăcașuri mănăstirești,

opere de artă și lucrări istoriografice de până în secolul al XVIII-lea, caracterizate prin aceeași acribie și acuratețe. Totodată, s-a ocupat și de problema continuității daco-romane în Dacia postaureliană, îndeosebi pe baza descoperirilor paleocreștine din Transilvania și Moldova.

Măsura profunde cunoașteri a istoriei ținutului dintre Dunăre și Mare ne-a oferit-o în lucrările de sinteză apărute sub egida Academiei Române – Din istoria Dobrogei, vol II, București, 1968 (în colaborare cu Radu Vulpe, un alt mare istoric și arheolog), pentru care autorii au fost onorați cu premiul „Vasile Pârvan” al Academiei Române și Din istoria Dobrogei, vol. III, București, 1971 (în colaborare cu Ștefan Ștefănescu). Prezentând succesiv în cele două volume epoca cuprinsă între anii 284-1186, Ion Barnea a realizat o sinteză extrem de valoroasă, actuală și astăzi, în care a îmbinat armonios, atât din punct de vedere metodologic, cât și al informației științifice, izvoarele literare cu cele arheologice.

Variatele preocupări l-au impus și ca un excepțional colaborator al unor mari sinteze, cum sunt Istoria României, I, București, 1960, Istoria militară a poporului român, III, București, 1984, Istoria Românilor, III, București, 2001, sau al unor importante enciclopedii și dicționare: Enciclopedia dell'arte antica classica e orientale, I, Roma, 1963; Dicționar de istorie veche a României, București, 1976; The Princeton Encyclopedia of Classical sites, Princeton New Jersey, 1976, Enciclopedia civilizației romane, București, 1982, Enzyklopedie zur Frühgeschichte der europäischen Völker, Stuttgart, 1980, Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României, vol. I (A – C), București, 1994; vol. II (D – L), București, 1996; vol III (M – Q), București, 2000 etc.

Atent la evoluția cercetării românești și străine în domeniile în care l-au preocupat, Ion Barnea a realizat aproape 50 de recenzii, note bibliografice și cronici ale unor studii, volume și lucrări de referință, însoțite întotdeauna de observații și completări pertinente.

Trebuie amintită, de asemenea, activitatea îndelungată și fructuoasă desfășurată în colegiul de redacție al revistei SCIVA, al cărei redactor responsabil adjunct a fost între 1972-1981.

În toată această prodigioasă muncă i-a stat alături cu devotament, discreție și modestie familia, în primul rând soția – doamna Adela Barnea – căreia i se cuvin cu îndreptățire toate omagiile noastre.

Calitățile științifice excepționale ale profesorului s-au îmbinat în mod fericit cu cele umane. Cei care l-au cunoscut au remarcat firea sa blajină, chiar emotivă uneori, cuvintele bine alese, atenția cu care-și asculta interlocutorul, răbdarea, blândețea și optimismul. Cum aproape întotdeauna discuția se îndrepta în mod firesc spre arheologie și istorie, Ion Barnea devenea fără nici o ostentație Profesorul, oferind confrăților, mai ales celor tineri, sfaturi, idei, informații bibliografice competente.

Vitregia vremurilor în care a creat cea mai mare parte a excepționalei sale opere științifice, dar și verticalitatea sa exemplară ca om (calitate considerată drept un defect în perioada comunistă), nu i-au îngăduit să primească măcar o parte din onorurile oficiale cuvenite. În schimb, în anul 1988, la aniversarea a 85 de ani, consătenii săi i-au adus un bine cuvenit omagiu, publicând sub egida Școlii generale din Stănești – Lunca și a Bibliotecii comunale Lungești o succintă biografie (completată cu o bibliografie selectivă), celui care, ridicat din mijlocul

lor, nu și-a uitat niciodată rădăcinile.

Foarte târziu, abia în anul 1999 a devenit Membru de onoare al Academiei Române, iar în anul 2002 a fost decorat de Președintele României cu Ordinul Național „Serviciu devotat” în grad de cavaler.

Ion Barnea a avut numeroși discipoli și admiratori în țară și în străinătate. După știința noastră, nu avea dușmani și nu putea să aibă. Fără îndoială, după marea despărțire, golul imens lăsat de plecarea dintre noi a Profesorului, mai ales pentru domeniul căruia i s-a consacrat, va fi resimțit multă vreme.

Închinându-ne pioși în fața amintirii sale și a moștenirii științifice lăsate, să-i fim recunoscători atât pentru operă, cât și pentru pilda sa demnă de urmat.

Odihnească-se în pace.

Mihai Irimia

LISTA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE *

- I. *Monografii-Sinteze*
1. *Tò παλαιохριστιανικὸν θυσιαστήριον*, Athena, 1940, 228 p.
2. *Garvăn-Dinogetia*, București, 1961, 86 p.; ediția a II-a 1969.
3. *Dinogetia I. Așezarea feudală timpurie de la Bisericuța-Garvăn*, București, 1967, 409 p. (în colaborare).
4. *Din Istoria Dobrogei, II (partea a doua: Perioada Dominatului) sec. IV-VII*, București, 1968, p. 369-570.
5. *Din istoria Dobrogei, III, (Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos)*, București, 1971, 439 p. (în colaborare).
6. *Cultura bizantină în România*, București, 1971, 263 p. și 108 pl. (în colaborare).
7. *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Città del Vaticano, 1977, 276 p.
8. *Tropaeum Traiani, I: Cetatea*, București, 1979, 258 p. (în colaborare).
9. *Arta creștină în România, 1 (sec. III-VI)*, București, 1979, 38 p. și 118 pl. (cu o versiune în engleză).
10. *Arta creștină în România, 2 (sec. VII-XIII)*, București, 1981, 28 p. și 102 pl. (cu o versiune în engleză).

11. *Constantin cel Mare*, București, 1982, 212 p. (în colaborare).

II. Studii-Note

12. *Contribuții la studiul creștinismului în Dacia*, RIR, 13 (1942-1943), 3, p. 31-42.
13. *Legenda pelicanului și jertfa Mântuitorului Hristos (studiu iconografic)*, BOR, 61 (1943), p. 225-229.
14. *Un manuscris grecesc cu miniaturi din Biblioteca Academiei Române*, BCMI, 36 (1943), p. 102-108.
15. *Tetraevangelul de la Căldărușani*, *ibid.*, 37, 1944, p. 58-68.
16. *Opaițe creștine din Scythia Minor (colecția Dr. Horia Slobozianu)*, RIR, 14 (1944), 2, p. 166-179.
17. *O nouă legătură de Evanghelie de la Brâncoveanu*, *ibid.*, 14, 1944, 3, p. 407-410.
18. *Chapiteaux à protomes de bœliers de la Scythie Mineure*, Balcania 7 (1944), 2, p. 408-416.
19. *Discul episcopului Paternus*, *Analecta*, 2, București, 1944, p. 185-197.
20. *O temă de iconografie „occidentală” în pictura bisericilor moldovenești*, BOR, 63 (1945), 4-5, p. 106-125.

* Bibliografia a fost preluată după M. Sâmpetru, *Dacia*, NS, 32 (1988), p.210-214, respectându-i rubricile și completată după Al. Suceveanu, *Dacia*, NS, 2004, în manuscris.

21. *Sfântul Ciril, patriarhul Alexandriei* (studiu iconografic), în *Prinos Î.P.S. Nicodim, Patriarhul României*, București, 1946, p. 74-84.
22. *Nouvelles considérations sur les basiliques chrétiennes de Dobroudja, Dacia*, 11-12 (1945-1947), p. 221-241.
23. *Un miniaturist român din sec. XVIII: popa Flor*, BOR, 66 (1948), 11-12, p. 584-607.
24. *O inscripție de la Aegyssus*, SCIV, 1 (1950), 2, p. 175-184.
25. *Douze ans d'archéologie chrétienne en Roumanie* (1936-1948), în *Actes du VIe Congrès international d'études byzantines*, II, Paris, 1951, p. 25-34.
26. *Relațiile dintre așezarea de la Bisericuța-Garvăn și Bizanț în secolele X-XII*, SCIV, 4 (1953), 3-4, p. 641-671.
27. *Creștinismul în Scythia Minor după inscripții*, Studii Teologice, 6 (1954), 1-2, p. 65-112.
28. *O inscripție creștină de la Axiopolis*, în *Studii Teologice*, 6 (1954), 3-4, p. 219-228.
29. *Elemente de cultură materială veche rusească și orientală în așezarea feudală (sec. X-XII) de la Dinogetia*, în *Studii și referate privind Istoria României*, I, București, (1954), p. 195-227.
30. *Amforele feudale de la Dinogetia*, SCIV, 5 (1954), 3-4, p. 513-530.
31. *Meșteșugurile în așezarea feudală de la Garvăn (sec. X-XII)*, *ibid.*, 6 (1955), 1-2, p. 99-121.
32. *Byzance, Kiev et l'Orient sur le Bas-Danube du Xe au XIIe siècle*, NÉH, I (1955), p. 169-180.
33. *Sigiliul unui ierarh al Rosiei în așezarea de la Garvăn*, SCIV, 7 (1956), 1-2, p. 189-197.
34. *Un vicar de Odessos la Tomis*, *ibid.*, 8 (1957), 1-4, p. 347-352.
35. *Quelques considérations sur les inscriptions chrétiennes de la Scythie Mineure*, în *Dacia*, N.S., 1 (1957), p. 265-288.
36. *Romano-byzantine basilicae discovered in Dobrogea between 1948-1958*, *ibid.*, 2 (1958), p. 331-349.
37. *À propos de la découverte de deux sceaux byzantins de Dinogetia*, *ibid.*, 2 (1958), p. 473-478.
38. *Vasile Pârvoan și problema creștinismului în Dacia Traiană*, Studii Teologice, 10 (1958), 1-2, p. 93-105.
39. *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul R.P.R.*, *ibid.*, 10 (1958), 5-6, p. 287-310.
40. *Descoperiri arheologice din epoca feudală la Mangalia*, *Materiale*, 6 (1959), p. 903-911.
41. *Artele în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei în epoca feudală*, BOR, 77 (1959), 7-9, p. 856-888.
42. *Date noi despre Axiopolis*, SCIV, 11 (1960), 1, p. 69-80.
43. *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul R.P. Române*, II, Studii Teologice, 12 (1960), 3-4, p. 201-231.
44. *Contributions to Dobroudja history under Anastasius I, Dacia*, N.S., 4 (1960), p. 363-374.
45. *Alt tezaur de monede bizantine de la Dinogetia*, SCN, 3, (1960), p. 245-254.
46. *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea*, *ibid.*, 3 (1960), p. 323-332.
47. *Un cronograf român ilustrat din secolul al XVIII^{lea}*, SCIA, (1960), 2, p. 184-195.
48. *Noi contribuții la cunoașterea Țesutului în așezarea de la Garvăn (sec. X-XII)*, SCIV, 12 (1961), 2, p. 307-314.
49. *Idol feminin sau „kamennaia baba”?*, *ibid.*, 13 (1962), 1, p. 191-196.
50. *Ceramica din cariera de cretă de la Basarabi (reg. Dobrogea)*, *ibid.*, 13 (1962), 2, p. 349-371.
51. *Les monuments rupestres de Basarabi en Dobroudja*, *Cahiers Archéologiques* 13, Paris, 1962, p. 187-208.
52. *Predvaritel'nye svedeniia o kamennykh pamjatnikah o Basarabi (Obl. Dobrodža)*, în *Dacia*, N.S., 6 (1962), p. 293-316.
53. *Reprezentarea labirintului pe monumentele de la Basarabi (reg. Dobrogea)*, SCIV, 14 (1963), 1, p. 189-195.

54. *Un manuscrit byzantin illustré du XIe siècle*, RÉSEE, 1 (1963), 3-4, p. 319-330 +20 fig.
55. *Sceaux de deux gouverneurs inconnus du thème de Paristrion*, Dacia, N.S., 8 (1964), p. 239-247.
56. *Un fragment de broderie din sec. XI-XII de la Dinogetia-Garvăn*, SCIV, 15 (1964), 3, p. 435-440.
57. *Éléments d'art grec des basiliques paléochrétiennes de la Scythie Mineure*, în Δελτίον τοῦ Χριστιανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἑταιρείας, IV, 4, Atena, 1964, p. 333-343.
58. *Cu privire la relațiile dintre Dobrogea și Chersones în sec. IV-X*, în Omagiu lui P. Constantinescu-Iași, București, 1965, p. 161-166.
59. *Über die mittelalterlichen Tierdarstellungen in der Dobrudscha (10.-14. Jahrhundert)*, RÉSEE, 3 (1965), 3-4, p. 585-610.
60. *Objects céramiques peu connus: les couvercles de vases de Scythie Mineure*, Dacia, N.S., 9 (1965), p. 407-457.
61. *Sigilii de plumb bizantine din regiunea Dunării de Jos*, SCIV, 17 (1966), 1, p. 43-50 (în colaborare).
62. *Noi sigilii bizantine de la Dunărea de Jos*, *ibid.*, 17 (1966), 2, p. 277-297.
63. *O cercetare arheologică pe Borcea*, RM, 2 (1966), p. 155-161.
64. *L'incendie de la cité de Dinogetia au VIe siècle*, Dacia, N.S., 10 (1966), p. 237-259.
65. *Deux chapiteaux byzantines de Tomis*, în Χαριστήριον ἐς Ἀ. Κ. Ὀρλανδόν, t. III, Athènes, 1966, p. 383-387 + 2 planșe.
66. *Nouvelles recherches sur le „limes” byzantin du Bas-Danube aux Xe – XIe siècle*, în Thirteenth International Congress of Byzantine Studies, Oxford 1966, Main Papers VI, 15 p. (în colaborare).
67. *Nouvelle contribution à l'histoire de la Dobroudja sous Anastase Ier*, Dacia, N.S., 11 (1967), p. 355-356.
68. *Themistios despre Scythia Minor*, SCIV, 18 (1967), 4, p. 563-574.
69. *Les thermes de Dinogetia*, Dacia, N.S., 11 (1967), p. 225-252.
70. *Sigilii bizantine de la Noviodunum*, SCN, 4 (1968), p. 239-247.
71. *À propos des origines du christianisme en Scythie Mineure*, Dacia, N.S., 12 (1968), p. 417-420.
72. *Monumentele rupestre de la Murfatlar*, în Magazin Istoric, 11, 5 (14), mai 1968, p. 38-42 și 11 (20), noiembrie 1968, p. 90.
73. *Plombs byzantins de la collection Michel C. Soutzo*, RÉSEE, 7 (1969), 1, p. 21-33.
74. *O casă romană târzie de la Dinogetia*, SCIV, 20 (1969), 2, p. 245-266.
75. *À propos de la sculpture romano-byzantine de Scythia Mineure*, RIC, 45 (1969), 1-4, p. 15-29.
76. *À l'occasion du 70e anniversaire du prof. Gh. Ștefan*, Dacia, N.S., 13 (1969), p. 5-10.
77. *Sigilii bizantine de la Brusa (Turcia)*, SCN, 5 (1971), p. 199-206.
78. *Dinogetia et Noviodunum deux villes byzantines au Bas-Danube*, RÉSEE, 9 (1971), 3, p. 343-362.
79. *Dobrogea în secolele VII-X*, *Peuce*, 2, 1971, p. 205-219.
80. *Monumenti paleocristiani della Scizia Minore*, în Corsi di cultura sull'arte ravennate e bizantina, Ravenna, 1971, p. 23-48.
81. *Monumenti paleocristiani della Dacia Traiana*, *ibid.*, Ravenna, 1971, p. 49-69.
82. *Monumenti bizantini in Romania fra il VII ed il XIII secolo*, *ibid.*, Ravenna, 1971, p. 71-93.
83. *Sceaux des empereurs byzantins découverts en Roumanie*, Byzantina, 3 (1971), p. 149-172.
84. *Relațiile provinciei Scythia Minor cu Asia Mică, Siria și Egiptul*, Pontica, 5 (1972), p. 251-265.
85. *Les villes de la Scythia Minor au cours des Ve siècle*, AIESEE, Bulletin, 10 (1972), 2, p. 143-177.
86. *Un martyrium descoperit la Niculițel (jud. Tulcea)*, SCIV, 24 (1973), 1, p. 123-126.

87. *Din nou despre datarea valului și a bisericii treflate de la Niculițel*, *ibid.*, 24 (1973), 2, p. 311-315.
88. *Noi descoperiri din epoca feudalismului timpuriu la Dinogetia-Garvăn, jud. Tulcea*, (1963-1968), *Materiale*, 10 (1973), p. 291-331.
89. *Martyrion-ul de la Niculițel*, BOR, 91 (1973), 1-2, p. 218-228.
90. *Cu privire la localizarea Constantianei*, SCIVA, 25 (1974), 3, p. 427-429.
91. *Inscripții paleocreștine inedite din Tomis, Pontica*, 7 (1974), p. 377-385.
92. *Le limes scythicus des origines à la fin de l'antiquité*, în *Actes du IXe Congrès International d'études sur les frontières romaines*, Mamaia, 6-13 sept. 1972, București, 1974, p. 15-25 (în colaborare).
93. *Atriile basilicilor paleocreștine de la Tropaeum Traiani*, SCIVA, 26 (1975), 1, p. 57-67.
94. *Murfatlar și Niculițel*, *ibid.*, 26 (1975), 1, p. 95-99.
95. *Sigilii bizantine de la Noviodunum (II)*, SCN, 6 (1975), p. 159-162.
96. *Sur les débuts de la culture byzantine au Bas-Danube*, în *Actes du XIe Congrès international des études byzantines*, II, București, 1975, p. 503-508.
97. *Le martyrion de Niculițel*, *Bulletin d'archéologie sud-est européen*, 3 (1975), p. 131-143.
98. *O importantă descoperire arheologică: Martyrion-ul de la Niculițel, jud. Tulcea*, în *Almanahul parohiei ortodoxe române de la Viena*, XIV, 1975, p. 70-79.
99. *Pandantive din epoca feudală timpurie de la Dinogetia*, SCIVA, 27 (1976), 2, p. 275-278.
100. *Quelques nouvelles considérations sur les pavés mosaïques de Tomi, Dacia, N.S.*, 20 (1976), p. 265-268.
101. *Identități ale romanității*, *Magazin Istoric*, 10 (1976), 1 (106), p. 28-32. (*Identités de la romanité*, în *Roumanie „Pages d'histoire”*, I, 1976, 2, p. 54-65).
102. *Romains et Byzantins sur le Bas-Danube*, *Arhéologia*, 91, februarie, 1976, (Paris), p. 46-55.
103. *Cetatea Tropaeum Traiani în lumina ultimelor săpături arheologice*, *Pontica*, 10 (1977), p. 261-271.
104. *Note de epigrafie romano-bizantină*, *Pontica*, 10 (1977), p. 273-288.
105. *Une amulette paléochrétienne de Dobroudja*, în *Epigraphica*, București, 1977, p. 249-254 (în colaborare).
106. *Noi descoperiri la Noviodunum, Peuce*, 6 (1977), p. 103-108.
107. *Tradizione classica nel tema bizantino di Paristrion*, în *Atti del XVII° Congresso di studi sulla Magna Grecia*, Taranto, 9-14 octombrie, 1977, Napoli, 1978, p. 268-276.
108. *La basilique citerne de Tropaeum Traiani à la lumière des dernière fouilles archéologiques*, *Dacia, N.S.*, 21 (1977), p. 221-233.
109. *Noi considerații privind monumentele creștine din Dacia*, în *Îndrumător pastoral*, I, Alba Iulia, 1977, p. 107-111.
110. *Basilica „simplă” de la Tropaeum Traiani*, *Pontica*, 11 (1978), p. 181-187.
111. *Stindardul dacilor pe Arcul de triumf al lui Galerius?*, în *Magazin istoric*, 12 (1978), 1 (130), p. 11-15.
112. *Bisericițele rupestre de la Murfatlar*, în *De la Dunăre la Mare*, Galați 1977, p. 134-140 (ediția a II-a, 1979).
113. *Preocupări ale sfintului Constantin cel Mare la Dunărea de Jos*, în *Mitropolia Olteniei*, 32, Craiova, 1980, 1-2, p. 17-32.
114. *Dinogetia-ville byzantine du Bas Danube*, *Byzantina*, 10 (1980), p. 237-287, pl. VII-XXVII.
115. *Rumänien von der Aufgabe Dakien (271 n.Chr.) bis ins 10. Jahrhundert*, în *Handbuch der Europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte* (ed. Hermann Kellenbenz), 2, Stuttgart, 1980, p. 656-666.

116. *Le cripte delle basiliche paleocristiane della Scizia Minore*, RÉSEE, 19 (1981), 3, p. 489-505.
117. *Sceaux de Constantin IV empereur de Byzance trouvés à Durostorum*, RRH, 20 (1981), 4, p. 625-628.
118. *Sigilii bizantine inedite din colecția Muzeului Național de Istorie*, CN, 4 (1982), p. 169-176.
119. *Sigilii bizantine de la Durostorum-Dorostolon, Pontica*, 15 (1982), p. 201-212.
120. *La politica dell'Impero romano nel Basso Danubio dopo il ritiro Aureliano*. Accademia Nazionale dei Lincei, în *Atti dei Convegni Lincei*, 52: *Colloquio italo-romeno: La Dacia pre-romana e romana, i rapporti con l'Impero* (Roma, 18-19 noiembrie 1980), Roma, 1982, p. 29-44.
121. *Continuitatea elementului daco-roman după părăsirea aureliană pe baza descoperirilor paleocreștine din Transilvania*, în *lumina ultimelor cercetări, Sargetia*, 16-17 (1982-1983), p. 259-266.
122. *Relazioni culturali tra la regione del Basso Danubio e l'Italia all'epoca del Tardo Impero*, în *l'Adriatico tra Mediterraneo e penisola balcanica nell'antichità*, Taranto, 1983, p. 275-283.
123. *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea, Pontica*, 16 (1983), p. 263-272.
124. *Sigilii bizantine din colecția Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România*, SCN, 8 (1984), p. 97-104.
125. *L'épigraphie chrétienne de l'Illyricum oriental*, în *Actes du Xe Congrès International d'archéologie chrétienne, Thessalonique 28 sept.-4 oct. 1980*, I, Città del Vaticano-Thessalonique, 1984, p. 631-681.
126. *Spätrömische Denkmäler an der unteren Donau*, în *Anzeiger der philhist. Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften*, 121, 1984, 1-9, Vienne, 1985, p. 292-310 + 5 fig. h. t.
127. *Sceaux byzantins du nord de la Dobroudja*, RÉSEE, 23 (1985), 1, p. 29-35.
128. *Le christianisme sur le territoire de la République Socialiste de Roumanie aux IIIe – XIe siècles*, *Études Balkaniques*, Sofia, 1 (1985), p. 92-106.
129. *Les commencements du christianisme dans le territoire roumain à la lumière des documents archéologiques*, în *Τιμητικὸ ἑορταστικὸν ἀφιέρωμα στὸν νόμιμο καὶ ἁγιογνήτῃ Κ. Δ. Καλοκύρη*, Tesalonic, 1985, p. 215-226.
130. *Byzantinische Bleisiegel aus Rumänien*, în *Byzantina*, 13, 1985, *Δώρημα στὸν Ι.Καραγιαννόπουλο*, Tesalonic, 1985, p. 295-312.
131. *Din istoria de început a literelor pe teritoriul românesc*, în *Secolul 20*, 292, 294 (4-6), 1985, p. 205-210.
132. *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (II)*, *Pontica*, 18 (1985), p. 235-248.
133. *Sceaux byzantins inédits de Dobroudja*, RÉSEE, 24 (1986), p. 117-125.
134. *Noi contribuții la istoria themei Paristrion (Paradunavon)*, SCIVA, 37 (1986), 3, p. 268-275.
135. *Basilica A de la Tropaeum Traiani*, în *Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos*, 2, Galați, 1986, p. 85-97.
136. *Considerații privind vechimea creștinismului în nord-estul Munteniei și sudul Moldovei*, în *Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic al Episcopiei Buzăului*, 5, Buzău, 1986, p. 22-27.
137. *Monumente creștine și viața bisericească în secolele VII-XIV pe teritoriul Dobrogei*, în *Monumente istorice și izvoare creștine*, Galați, 1987, p. 79-124.
138. *Sceaux byzantins de Dobroudja*, în *Studies in Byzantine Sigillography*, Dumbarton Oaks, 1987, p. 77-88.
139. *Antroponime traco-dace pe sigilii bizantine*, *Thraco-Dacica*, 8 (1987), 1-2, p. 203-206.
140. *Din nou despre Vasile Apokapes*, SCIVA, 38 (1987), 2, p. 194.
141. *Le christianisme des premiers six siècles au nord du Bas-Danube à la lumière des sources littéraires et des découvertes*

- archéologiques, în *Miscellanea Bulgarica*, 5, Viena, 1987, p. 39-50.
142. Η περιοχή του Κάτω Δούναβη υπό τό φώς τῶν βυζαντινῶν σιγιλλίων, *Byzantiaka*, 8, Tesalonic, 1988, p. 77-96.
 143. Creștinismul pe teritoriul Moldovei în secolele III-XIII, *BOR*, 106 (1988), p. 123-136.
 144. Continuitatea daco-romană în lumina descoperirilor paleocreștine din Transilvania, în *Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic*, 12, 1988 (Episcopia ortodoxă română de Alba Iulia), p. 1-5.
 145. Romanismul și creștinismul daco-romanilor, *Thraco-Dacica*, 9 (1988), p. 119-126.
 146. Romanitate și creștinism la Dunărea de Jos, în *Symposia Thracologica*, 7, Tulcea, 1989, p. 163-178.
 147. Începuturile și evoluția creștinismului la populația daco-romană de la est de Carpați, *Thraco-Dacica*, 10 (1989), p. 165-171.
 148. La céramique byzantine de la Dobroudja aux Xe-XIIIe siècles, *BCH, Suppl.*, 18 (1989), p. 131-142.
 149. Sfinții martiri „Dasius” de la Durostorum și Axiopolis, *BOR*, 107 (1989), nr. 5-6, mai-iunie, p. 144-149.
 150. Daco-romani și români între vechea și noua Romă, *Magazin Istoric, Serie Nouă*, 24, nr. 1, (274), ianuarie 1990, p. 33-35 și 61.
 151. Romanité et christianisme au Bas-Danube, *Byzantiaka*, 10, Tesalonic, 1990, p. 67-102.
 152. Le monastère de Hurezi-300 ans, *Revue Roumaine*, 44 (1990), 6, p. 74-86.
 153. Din nou despre Flavius Gerontios, prefect al Constantinopolului, *SCIVA*, 41 (1990), 3-4, p. 313-314.
 154. Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (III), *Pontica*, 23 (1990), p. 315-334.
 155. Les sceaux byzantins mis au jour à Noviodunum, în *Studies in Byzantine Sigillography*, 2, Dumbarton Oaks, 1990, p. 153-161.
 156. Legăturile daco-romanilor din Transilvania cu Imperiul romano-bizantin în sec. V-VII, în *Symposia Thracologica*, 8, Satu Mare-Carei, 1990, p. 224-228.
 157. Sur les rapports avec Byzance du territoire situé au nord du Bas-Danube durant la période Anastase Ier – Justinien Ier (491-565), în *Études byzantines et post-byzantines*, 2, București, 1991, p. 47-57.
 158. Einige Bemerkungen zur Chronologie des Limes an der unteren Donau in spätrömischer Zeit, în *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 1991.
 159. Noi date despre Mitropolia Tomisului, în *Tomisul ortodox* (periodic al Arhiepiscopiei Tomisului), nov.-dec. 1992, p. 1, 3 (= *Pontica* 24, 1991, p. 277-282).
 160. Considerații privind cele mai vechi monumente creștine de la Tomis, *Pontica*, 24 (1991), p. 269-275.
 161. Unedierte byzantinische Bleisiegel aus Tomis-Constanța, *Pontica*, 25 (1992), p. 281-296.
 162. Sceaux byzantins inédits de Dobroudja, în *Studies in Byzantine Sigillography*, (editată de Nicolas Oikonomides), 3, Dumbarton Oaks, 1993, p. 55-67.
 163. Le Danube, voie de communication byzantine, în *Praktika tou B'diethnous Symposiou* (K.B.E./E.I.E.), Athènes, 1993, p. 577-595.
 164. Frühbyzantinische Inschriften aus der Dobrudscha, *RÉSEE*, 32 (1994), p. 21-33.
 165. Le christianisme chez les Thraco-Daces de l'Empire Romain, în *Relations Thraco-Illyro-Helléniques* (Institutul Român de Thracologie), București, 1994, p. 356-362.
 166. Sceaux byzantins inédits de Dobroudja, în *Studies in Byzantine Sigillography*, 4, 1995, p. 97-110.
 167. Romanitatea și creștinismul daco-romanilor, în *Autocefalie, Patriarhie, Slujire sfântă. Momente aniversare în Biserica Ortodoxă Română*, București, 1995, p. 160-176.
 168. Menasampullen auf dem Gebiet Rumäniens, în *Akten des XII. Internationalen*

- Kongresses für Christliche Archäologie*, Bonn, 22-28 sept., 1991, Teil I, Münster, 1995, p. 509-514, pl. 61 a, b, c.
169. *Antroponime traco-dace pe sigilii bizantine (II)*, *Thraco-Dacica*, 17 (1996), p. 203-205.
170. *Sigilii bizantine din Dobrogea*, SCIVA, 47 (1996), 2, p. 215-220.
171. *Regiunea Dunării de Jos în lumina sigiliilor bizantine*, în *Cultura națională*, săptămânal al Ministerului Culturii, an. II, no. 3 (35-36), 6 02 1997, p. 11 și no. 4 (37-38), 20 02 1997, p. 11.
172. *Preocupări iconografice în opera lui I. D. Ștefănescu*, în vol. I.D. Ștefănescu (1886-1981), Iași, 1997, p. 55-70.
173. *Despre două inscripții paleocreștine de la Callatis (Mangalia), Pontica*, 28-29 (1995-1996), p. 183-186.
174. *Monumentele rupestre de la Murfatlar (Basarabi), jud. Constanța (România)*, în *Sud-Est*, Chișinău, 1997/4/30, p. 54-59.
175. *Jurnalul arhiepiscopului Raymund Netzhammer*, SCIVA, 48 (1997), 3, p. 283-293.
176. *Noviodunum în lumina sigiliilor bizantine*, *ibid.*, 48 (1997), 4, p. 353-360.
177. *Inscripția martirilor de la Axiopolis: noi observații*, *Pontica*, 30 (1997), p. 199-203.
178. *Sceaux byzantins inédits de Dobroudja*, în *Études byzantines et post-byzantines*, 3 (1997), p. 93-98.
179. I. Barnea / Bukarest, Natascha Seibt/Wien, *Byzantinische Bleisiegel aus Rumänien. Eine Nachlese zu Stücken Familienmamen*, în *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, 49 (1999), p. 89-94.
180. *Regiunea Dunării de Jos în lumina sigiliilor bizantine*, în *Fațetele istoriei. Omagiu Acad. Ștefan Ștefănescu* (Facultatea de Istorie a Universității București), București, 2000, p. 293-307.
181. *Regiunea Dunării de Jos în lumina sigiliilor bizantine*, în *Academica*, X, 7, mai, 2000, p. 18-19.
182. *Relațiile Bizanțului cu spațiul românesc dobrogean, oglindite în sigilii (sec. VII-IX)*, în *Academica*, X, 8-9, iunie-iulie 2000, p. 18 și 20.
183. *Sigilii bizantine din nordul Dobrogei*, în *Simpozion de numismatică*, Chișinău-București, 2001, p. 103-108.
184. *Sigilii bizantine din Dobrogea*, BSNR, 90-91 (1996-1997), București, 2002, p. 187-194.
185. *Fabrica lui Kyras de la Callatis*, în *Închinare lui P. Ș. Năsturel la 80 de ani*, Brăila, 2003, p. 53-56 (în colaborare).
186. *Peninsula Balcanică, leagăn al creștinismului apostolic în contextul universal similar din jurul Mării Mediterane*, *Haemus*, 18-20 (2003), p. 118-121 (în albaneză și în română).
- III. *Rapoarte de săpături arheologice*
187. *Săpăturile arheologice de la Dinogetia-Bisericuța, jud. Tulcea*, *Studii*, 1 (1949), 2, p. 131-139 (raport colectiv).
188. *Rezultatele săpăturilor arheologice de la Dinogetia, comuna Garvăn-Tulcea*, SCIVA, 1 (1950), 1, p. 69-74 (în colaborare).
189. *Raport sumar asupra campaniei de săpături de la Zimnicea*, SCIVA, 1 (1950), 1, p. 93-102 (în colaborare).
190. *Săpăturile de la Garvăn (Dinogetia)*, SCIVA, 2 (1951), 1, p. 19-49 (în colaborare).
191. *Șantierul Garvăn (Dinogetia)*, SCIVA, 3 (1952), p. 349-421 (în colaborare).
192. *Șantierul Garvăn-Dinogetia*, SCIVA, 4 (1953), 1-2, p. 240-274 (în colaborare).
193. *Șantierul Garvăn (Dinogetia)*, SCIVA, 5 (1954), 1-2, p. 161-197 (în colaborare).
194. *Șantierul Garvăn-Dinogetia*, SCIVA, 6 (1955), 3-4, p. 713-752 (în colaborare).
195. *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, *Materiale*, 4 (1957), p. 155-174 (în colaborare).
196. *Șantierul Garvăn (Dinogetia)*, *Materiale*, 4 (1957), p. 195-209 (în colaborare).
197. *Șantierul arheologic Giurgiu*, *Materiale*, 4 (1957), p. 219-237 (în colaborare).
198. *Săpăturile de salvare de la Noviodunum (Isaccea)*, *Materiale*, 5 (1959), p. 461-473 (în colaborare).

199. *Șantierul de la Garvăn, Materiale*, 5 (1959), p. 565-586 (în colaborare).
 200. *Sondajul de la mănăstirea Mamul, Materiale*, 5 (1959), p. 661-664 (în colaborare).
 201. *Sondajul de la mănăstirea Cotmeana, Materiale*, 5 (1959), p. 665-670 (în colaborare).
 202. *Șantierul arheologic Basarabi (Constanța), Materiale*, 6 (1959), p. 541-566 (în colaborare).
 203. *Săpăturile de la Garvăn, Materiale*, 6 (1959), p. 629-651, (în colaborare).
 204. *Șantierul arheologic Garvăn (Dinogetia), Materiale*, 7 (1961), p. 583-598 (în colaborare).
 205. *Sondajul de la Cîmpulung, punctul Cloașter, Materiale*, 8 (1962), p. 65-72 (în colaborare).
 206. *Șantierul arheologic Garvăn (Dinogetia), Materiale*, 8 (1962), p. 675-692 (în colaborare).
 207. *Sondajul de la Stănești, Materiale*, 9 (1970), p. 345-351.
 208. *Săpăturile de salvare de la Noviodunum, Peuce*, 9 (1984), p. 97-105+16 pl. (în colaborare).
- IV. Colaborări la tratate, enciclopedii, dicționare
209. *Istoria României*, I, București, 1060.
 210. *Enciclopedia dell'arte antica classica e orientale*, V, Roma, 1963.
 211. *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.
 212. *The Princeton Encyclopedia of Classical sites*, Princeton, New Jersey, 1976.
 213. *Enciclopedia civilizației romane*, București, 1982.
 214. *Istoria militară a poporului român*, I, București, 1984.
 215. *Enzyklopedie zur Frühgeschichte der europäischen Völker*, Stuttgart, 1980.
 216. *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, vol. I, A-C, 1994; vol. II, D-L, 1996; vol. III, M-Q, 2000, București.
 217. *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*, Band 15/2, Stuttgart-Weimar, 2001.
 218. *Dictionaire encyclopédique du christianisme ancien*, vol. I-II (ed. Cerf, 1996).
 219. *Tratatul de Istorie a Românilor*, vol. III, București, 2001, p. 21-38; 379-393.
- V. Recenzii, note bibliografice, cronici, etc.
220. G.A. Sotiriu, *Κειμήλια του Οικουμενικοῦ Πατριαρχείου πατριαρχὸς ναὸς καὶ Σκευοφυλάκιον*, Athènes, 1938, 114 p.+64 pl., în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, 33, 1940, 106, p. 46-47.
 221. Virgil Birou, *Crucile de piatră de pe Valea Cărașului (Artă populară bănățeană I)*, Timișoara, 1941, 62 p., BOR, 61 (1943), 1-3, p. 135-137.
 222. G. Popescu-Vâlcea, *Slujebnicul Mitropolitului Ștefan al Ungro-Vlahiei (1648-1668)*, *Analecta*, I, 1943, p. 135-151, în BOR, 61 (1943), 1-3, p. 138-140.
 223. I. D. Ștefănescu, *Voiles d'iconostase, tentures du ciboire, äers, äers ou voiles de procession*, *Analecta*, I, 1943, p. 99-110, în BOR, 61 (1943), 1-3, p. 140-142.
 224. F. Dölger, E. Weigand, *Mönchsland Athos*, München, 1943, 303 p., în BOR (1943), 4-6, p. 267-273.
 225. Marcel Romanescu, *Tetraevanghelul de la Craiova din 1580 și alte cărți bisericești*, *Arhivele Olteniei*, 21, 1942, 119-124, p. 358-371, în BOR, 61 (1943), 4-6, p. 289-290.
 226. Atanasie Popa, *Biserici de lemn din Transilvania (I. Arhitectură, plan, stil)*, în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, 10, mai-august 1942, p. 381-402, în *Biserica Ortodoxă Română*, 61, 1943, 4-6, p. 291-294.
 227. Marcel Romanescu, *Argintăria la Bănățeni și Românii balcanici în veacurile XVI-XVIII*, *RIR*, 11-12 (1941-1942), p. 95-131, în BOR, 61 (1943), 4-6, p. 294-298.

228. G. H. Sotiriu, *Χριστιανική και Βυζαντινή Αρχαιολογία τόμος Α΄: Χριστιανικά κοιμητήρια Ἐκκλησιαστική ἀρχιτεκτονική*, Athènes 1942, 520 p., în BOR, 61 (1943), 7-9, p. 391-400.
229. Jacques Zeiller, *Un ancien évêque d'Illyricum, peut-être auteur du Te-Deum, Saint Niceta de Remesiana*, Comptes rendus, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris, 1942, p. 356-369, în BOR, 61 (1943), 7-9, p. 409-411.
230. Franz Joseph Dölger, *Antike und Christentum-Kultur und Religionsgeschichtliche Studien*, VI, 3, Münster in Westfalen, 1941, p. 172-175 și p. 202-238, în BOR, 61 (1943), 7-9, p. 415-417.
231. Evangelos D. Sdrakas, *Johannes der Täufer in der Kunst des christlichen Ostens*, München, 1943, 71 p., BOR, 61 (1943), 7-9, p. 417-420.
232. *Indice*, BCMI, 36 (1943), p. 127-130.
233. *Indice*, BCMI, 37 (1944), p. 99-103.
234. I. D. Ștefănescu, *Le monastère de Snagov: le décor peint de l'église*, RIR, 14 (1944), 3, p. 297-306, în BOR, 63 (1945), 4-5, p. 155-156.
235. D. M. Pippidi, *Intorno alle fonti letterarie del cristianesimo daco-romano*, RHSEE, 20 (1943), p. 166-181, în BOR, 63 (1945), 4-5, p. 156-157.
236. Em. Lăzărescu, *Autour du nom d'Axiopolis*, RHSEE, 21, (1944), p. 231-234, în BOR, 63 (1945), 4-5, p. 157-158.
237. T. Gostinski, *Cine a fost autorul bisericii Golia?* Revista Istorică, 30, 1944, p. 55-60, în BOR (1945), 7-8, p. 393.
238. Maria Golescu *Alte icoane de lut*, Revista Fundațiilor, 12, 1945, 4, p. 197-204, BOR, 63 (1945), 7-8, p. 396.
239. Kurt Horedt, *Ein christliches Denkmal aus Potaissa*, Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum, 11, 1946, p. 11-14, în BOR, 64 (1946), 1-3, p. 147.
240. B. Mitrea, *Une lampe chrétienne découverte en Transylvanie*, Dacia, 9-10 (1941-1944), București, 1945, p. 507-511, în BOR, 64 (1946), 1-3 p. 147-148.
241. V. Laurent, *Asistat-a arhiepiscopul de Tomis la Sinodul din Chalkedon (451)?*, Revista Istorică, 31 (1945), p. 19-27, în BOR, 64 (1946), 1-3, p. 148.
242. Iosif E. Haghiu, *Teotim, episcop de Tomis*, Revista Istorică, 31, 1945, p. 167-171, în BOR, 64 (1946), 1-3, p. 148.
243. S. Salaville, *La vie monastique grecque au début du XIV siècle, d'après un discours inédit du Théolepte de Philadelphie*, Etudes Byzantines, 2 (1944), București, 1945, p. 119-125, în BOR (1946), 1-3, p. 151.
244. *Kyrrilliana, Etudes variées à l'occasion du XVe centenaire de Saint Cyrille d'Alexandrie (444-1944)*, le Caire 1947 (Séminaire Franciscan Oriental de Saint Cyrille) Guzesh, Egypte, 457 p., în BOR, 66 (1948), 11-12, p. 622-623.
245. Emil Vîrtosu, *Chrysobulles valaques ornés de portraits princiers. Un chapitre nouveau de diplomatie roumaine*, Balcania, 10 (1947), 13 p. (extras din BOR, 66 (1948), 11-12, p. 626.
246. M. Macrea, *À propos de quelques découvertes en Dacie*, Dacia, 11-12 (1945-1947), 1948, p. 281-302, în BOR, 66 (1948), 11-12, p. 630-631.
247. L. E. Sukenik, *The Earliest Records of Christianity*, AJA, 51 (1947), 4, p. 351-365, în BOR, 66 (1948), 11-12, p. 631.
248. Gh. Ștefan, *Anciens vestiges chrétiens à Dinogetia-Bisericuța*, Dacia, 11-12 (1945-1947), 1948, p. 303-307, BOR, 66 (1948), 11-12, p. 631-632.
249. A. L. Jakobson, *Amforele medievale din regiunea de la Nordul Mării Negre*, SA, 15 (1951), p. 325-344, în SCIV, 4 (1953), 3-4, p. 807-810 (titlu tradus).
250. Libyca, 3, 1955, în SCIV, 8 (1957), 1-4, p. 399-401.
251. Anastasios K. Orlandos, *Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική τῆς Μεσογειακῆς Λεκαάνης* (Biblioteca Societății de Arheologie din Atena, nr. 35), Athènes, I, 1952, p. 1-234+189 fig.; II,

- 1954, p. 235-606+fig. 190-550, în *MO*, 9, 1957, 1-2, p. 111-128.
252. Gheorghe și Maria Sotiriu, *Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονικῆς* (Biblioteca Societății de Arheologie din Atena, nr. 34), (Athènes, 1952, texte 277 p.+album, 102 planșe; idem, *Εἰκόνες τῆς μονῆς Σινῆς* I, album 246 planșe, Atena 1956 (Collection de l'Institut Français d'Athènes, 100), II, texte 247 p., Athènes 1958 (Collection de l'Institut Français d'Athènes, 102), în *MO*, 10, 1958, 11-12, p. 835-845.
253. Z. Kádár, *Dix années de recherches relatives aux monuments byzantins de Hongrie (1945-1955)*, *Byzantinos-Slavica*, 18 (1957), 2, p. 275-291, în *SCIV*, 10 (1959), 1, p. 203-205.
254. Radoslav Katičić, *Ἀννα ἡ Κομνηνὴ καὶ ὁ Ὅμηρος, Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, 27, 1957, p. 213-223, în *SCIV*, 10 (1959), 1, p. 205-206.
255. H. E. Del Medico, *À propos d'une mosaïque découverte à Istanbul*, *Byzantino-Slavica*, 16, 1955, 2, p. 255-264, în *SCIV*, 10 (1959), 2, p. 527-528.
256. Gh. Delvoye, *Recherches récentes sur les origines de la basilique paléochrétienne*, *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves*, Bruxelles, 14, 1954/1957, p. 205/228, în *SCIV*, 11 (1960), 2, p. 450-452.
257. Henri Seyrig, *Antiquités syriennes*, *Syria*, 36 (1959), 1-2, p. 174-175.
258. Marie G. Nystazopoulou, *Note sur l'Anonyme de Hase, improprement appelé Toparque de Gothie*, *BCH*, 86 (1962), 1, p. 319/326, în *SCIV*, 15 (1964), 1, p. 157.
259. Peuce, 4, Tulcea, 1973/1975, în *SCIV*, 27 (1976), 4, p. 583/587.
260. *Sredn'ovekovno staklo na Balcanu (V/XV^{vek}). Verre médiéval aux Balkans (V-XVe s.). Recueil des travaux. Conférence internationale, Belgrade, 24-26 avril 1974, Belgrad, 1975, în *SCIV*, 28 (1977), 1, p. 149-152.*
261. Maria Nowicka, *Les maisons à tour dans le monde grec*, Wrocław, 1975, 159 p. în *SCIV*, 28 (1977), 2, p. 281-284.
262. Doula Mouriki, *The Mosaics of Nea Moni on Chios*, Athènes, 1985, I, Texte, 279 p. vol. II, planches, 343, în *SCIV*, 38 (1987), 1, p. 80-82.
263. BYZANTIOS. Festschrift für Herbert Hunger zum 70. Geburtstag, Viena, 1984, 350 p., în *RÉSEE*, 25 (1987), 1, 85-88.
264. Renate Pillinger, Andreas Pülz, Hermann Vetters, *Die Schwarzmeerküste in der Spätantike und im frühen Mittelalter*, Wien, 1992, *SCIV*, 45 (1994), 1, p. 96-99.
265. Renate Pillinger, *Der Apostel Andreas ... (Ikonographische-Ikonologische Studie)*, Wien, 1994, în *Studii Teologice* 46 (1994), 1-3, p. 121-124.
266. *Syrien: von Aposteln zu den Kalifen*, Linz, Stadtmuseum Nordico, 1993, *Studii Teologice* 46 (1994), no. 4-6, p. 114-121.
267. Sophia Patoura, *Prizonierii de război ca factori de comunicație și informație (sec. IV-X)*, Atena, 1994 (en grec), în *BOR*, 113 (1995), no. 1-6, p. 326-328.
268. N.P. Lihacev, *Molivodovuly grečeskogo Vostoka*, 1991, *SCN*, 10 (1993), 1996, p. 185-187.
269. Jean Claude Cheynet, Cécile Morrison, Werner Seibt, *Sceaux byzantins de la collection Henry Seyrig*, Paris, 1991, *SCN* 10 (1993), București, 1996, p. 187-189 și în *Cahiers de civilisation médiévale*, 38 (1995), fasc. 1 (no. 149), p. 85-86). *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art, I: Italy, North of the Balkans, North of the Black Sea*, Washington, D.C., 1991, în *SCN* 10 (1993), București, 1996, p. 189-190.